

نقش معادباوری در استحکام خانواده

صدیقه مدملی *

دکتر سمیه کامرانی **

مقدمه

در آموزه‌های دین اسلام، خانواده به عنوان اصلی‌ترین رکن جامعه، زمینه‌ساز سعادت و شقاوت انسان‌ها و امت‌هاست. اهمیت و ارزشمندی این نهاد در زندگی اجتماعی، باعث شده است که اندیشمندان به اصول و قوانینی که باعث تقویت و استحکام آن می‌شود، توجه نمایند و در همین راستا عوامل متعددی را که در استحکام خانواده نقش دارند، مورد بررسی قرار دهند. اعتقادات و باورهای دینی، یکی از مهم‌ترین عواملی است که سبب تحکیم خانواده می‌شود؛ زیرا اعتقاد به جهان پس از مرگ، زندگی و به‌ویژه زندگی خانوادگی را هدفمند و آستانه تحمل انسان را در برابر مشکلات افزایش می‌دهد. اعضای خانواده معادگرا، حقوق یکدیگر را رعایت می‌کنند، فرزندان دین‌مدار تربیت می‌شوند و ستون فقرات خانواده مستحکم می‌شود.

جایگاه خانواده در نظام دینی

در نگاه تعالیم سازنده اسلام، خانواده کانونی مقدّس، مبارک و مورد رضایت حق تعالی است که مورد ستایش و تمجید خداوند متعال قرار گرفته است. پیامبر ﷺ فرموده است: «در اسلام هیچ بنایی ساخته نشد که نزد خداوند عزوجل محبوب‌تر و ارجمندتر از ازدواج باشد»^۱. نقش مهم خانواده در بقای جامعه انسانی، تربیت و

* دانش‌پژوه سطح ۴ حکمت متعالیه.

** دکترای فلسفه اسلامی.

۱. محمدباقر مجلسی؛ بحارالانوار؛ ج ۴۰، ص ۲۲۲.

تأمین نیازهای آن تا آنجاست که بسترساز خوشبختی و سعادت‌مندی یا شقاوت‌مندی و بدبختی افراد است. از این رو باید مستحکم باشد تا به اهداف دنیوی و اخروی خود دست یابد.^۱

اصول استحکام خانواده

تحکیم خانواده به معنای ایجاد اعتدال میان افراد و حفظ حقوق همه اعضای خانواده است. از این رو تعاملات در خانواده باید در راستای تحقق این هدف و به آرامش رسیدن افراد باشد. بنا بر آیات و روایات، اصول متعددی از جمله معادباوری، در ایجاد استحکام در خانواده نقش دارند.^۲ باورهای دینی با معنابخشی به زندگی، زمینه انجام وظایف و تکالیف الهی توسط اعضای خانواده و صبر و استقامت در مواجهه با مشکلات را فراهم می‌کنند تا بدین ترتیب پایه‌های خانواده مستحکم‌تر شود.

۱. افزایش آستانه تحمل

صبر یکی از محکم‌ترین ستون‌هایی است که بنیان خانواده را استوار نگه می‌دارد.^۳ بر اساس جهان‌بینی الهی، زندگی انسان محدود به دنیا نیست و منافع و خوشی‌های پایدار اخروی بر خوشی‌های دنیوی مقدم است. از همین روست که قرآن آدمی را به صبر در برابر مشکلات دعوت کرده است: «وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ»^۴ از شکیبایی و نماز یاری بجوید». صبر و بردباری سبب می‌شود آدمی در برابر ناملایمات و مشکلات دلسرد نشود و از بار سنگین مشکلات و فشارهای درونی و بیرونی، به سلامت بیرون آید؛ چنانکه امام علی علیه السلام فرموده است: «الصَّبْرُ عَوْنٌ عَلَى كُلِّ أَمْرٍ» صبر و شکیبایی به پیشرفت هر کاری کمک می‌کند.

اعتقاد به معاد، آدمی را به این باور می‌رساند که با صبر بر ناملایمات، در زندگی

۱. ر.ک: مصطفی دلشاد تهرانی؛ سبک زندگی نبوی: حقوق‌مداری در خانواده؛ ص ۲۱.

۲. ر.ک: طه: ۱۲۴؛ هود: ۸۸؛ کهف: ۳۹؛ اسراء: ۲۰؛ زخرف: ۷۲-۷۰؛ محمد بن حسن حر عاملی؛ وسائل الشیعه؛ ج ۱۴، ص ۱۷.

۳. ر.ک: العصر: ۳-۱؛ سید صدرالدین شریعتی؛ خانواده پایدار از دیدگاه قرآن و سنت؛ ص ۱۳۷.

۴. بقره: ۴۵.

۵. علی بن محمد لیثی واسطی؛ عیون الحکم و المواعظ؛ ص ۲۲۸.

اخروی خود به نعمت و آسایش پایدار خواهد رسید. این مسأله سبب می‌شود آستانه تحمل آدمی افزایش یابد و رفتارهایش در جهت کسب این نعمت‌ها باشد. برای مثال زن یا مردی که در برابر بداخلاقی همسرش صبر و بردباری پیشه می‌کند، ضمن دریافت پاداش اخروی، پایه‌های زندگی خویش را نیز مستحکم‌تر می‌کند؛ چنانکه پیامبر صلی الله علیه و آله فرموده است: «مردی که بر بداخلاقی زنش صبر و بردباری کند، خداوند پاداشی را که به داود به خاطر تحمل بلا و سختی عطا کرد، به او می‌دهد و زنی که بر بداخلاقی شوهرش شکیبایی به خرج دهد، خداوند همانند پاداش آسیه را به او خواهد داد». ^۱ قرآن به این پاداش این‌گونه اشاره کرده است: «انْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ... وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ» ^۲ شما و همسرانتان در نهایت شادمانی وارد بهشت شوید... و این، همان بهشتی است که به خاطر اعمالی که انجام می‌دادید، وارث آن شده‌اید». در چنین شرایطی است که آدمی سختی‌های موقت و محرومیت‌های مقطعی زندگی را نادیده گرفته و در نتیجه، فضای خانه سرشار از آرامش معنوی می‌شود. ^۳

آسیه همسر فرعون، یکی از چهار زن بهشتی است که شکنجه‌های فرعون را تنها در پرتو معادباوری تحمل کرد و دست از ایمان خود به موسی علیه السلام نکشید و هنگام شکنجه از خدا می‌خواست تا او را در بهشت سکنی دهد. هنگامی که موسی علیه السلام را از آب گرفتند، او فرعون را ترغیب کرد که موسی علیه السلام را نکشد و به فرزندی بپذیرند. او که در قصر فرعون در میان ثروتی انبوه زندگی می‌کرد، هنگامی که معجزه عصای موسی علیه السلام را دید، به او ایمان آورد؛ اما ایمان خود را از فرعون پنهان می‌کرد. وقتی فرعون از ایمان او آگاه شد، از او خواست تا از پرستش خدا دست بردارد، اما آسیه نپذیرفت و فرعون او را شکنجه کرد. ^۴ فرعون دستور داد دست و پاهای او را به میخ‌هایی بزرگ بستند، بدنش را در آفتاب قرار دادند و سنگ بزرگی بر سرش فرود

۱. محمدباقر مجلسی؛ بحارالانوار؛ ج ۱۰۰، ص ۲۴۷.

۲. زخرف: ۷۰ - ۷۲.

۳. ر.ک: علی احمد پناهی؛ «نقش التزام به آموزه‌های دینی در تربیت و استحکام خانواده»؛ معرفت

اخلاقی؛ سال اول شماره دوم، بهار ۱۳۸۹، ص ۸۵-۷۷.

۴. ر.ک: قصص: ۹؛ تحریم: ۱۱.

آوردند تا بر اثر این شکنجه‌ها از دنیا رفت.^۱

۲. رعایت حقوق متقابل زن و شوهر

یکی از آثار اعتقاد به معاد در خانواده، توجه به اهداف پایدار زندگی است که موجب پیوند بیشتر اعضای خانواده و به‌ویژه همسران می‌شود. باور نداشتن به معاد، سبب می‌شود خانواده به کارکردهای محدود زندگی خانوادگی اکتفا کند و خانواده در اثر بی‌هدفی، به راحتی به جدایی کشیده می‌شود. در آموزه‌های دینی برای مرد و زن حقوقی ذکر شده است که با رعایت آن‌ها، بسیاری از درگیری‌ها و اختلافات کاسته شده و پایه‌های زندگی مستحکم‌تر می‌شود. اعتقاد به معاد، جهان‌بینی متفاوتی به فرد می‌دهد و ترس از حسابرسی در روز بازپسین، سبب رعایت تقوی، کنترل نفس‌پرستی و انجام وظایف و تکالیف توسط زوجین می‌شود.

اعتقاد به معاد و رستاخیز، آدمی را به انجام عمل صالحی هدایت می‌کند که شرط دستیابی به حیات طیبه است: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»^۲ هر کس از مرد یا زن کار شایسته کند و مؤمن باشد، قطعاً او را با زندگی پاکیزه‌ای حیات [حقیقی] می‌بخشیم و مسلماً به آنان بهتر از آنچه انجام می‌دادند، پاداش خواهیم داد». همسرانی که از خطا و اشتباه یکدیگر چشم‌پوشی می‌کنند، رازدار و وفادار یکدیگرند، با یکدیگر صادق هستند، با ادب و احترام در کلام و رفتار به یکدیگر مهر می‌ورزند و حقوق خصوصی یکدیگر را رعایت می‌کنند، مصداق این آیه شریفه هستند.

۳. مسئولیت‌پذیری

یکی از آثار معادباوری، مسئولیت‌پذیری در افراد است. کسی که به معاد و زندگی دوباره اعتقاد داشته باشد، تمام سختی‌های راه را تحمل، و از هر فرصتی استفاده می‌کند تا کارهای نیک بیشتری انجام دهد. معادباوری همسران، آن‌ها را به ادای وظایف و مسئولیت‌های خود پایبندتر می‌کند؛ چنانکه قرآن می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

۱. فضل بن حسن طبرسی؛ مجمع‌البیان؛ ج ۱۰، ص ۷۳۹.

۲. نحل: ۹۷.

آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ^۱ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، خودتان و کسانتان را از آتشی که سوخت آن مردم و سنگ‌هاست، حفظ کنید». پاسخگویی به اعمال در روز قیامت، توجه به پاداش‌ها، نعمت‌ها و آسایش زندگی اخروی، سبب ایجاد انگیزه در زوجین شده و آنان را برای فعالیت و کسب نعمت‌ها و پاداش تشویق می‌کند؛ چنانکه در روایتی آمده است: «اگر کسی غذای مناسب میل بیمار را به او بخوراند، خداوند از میوه‌های بهشتی روزی‌اش خواهد کرد»^۲. چنین تشویق‌هایی نه تنها زوجین، بلکه دیگر اعضای خانواده را به یاری یکدیگر و در نتیجه استواری روابط میان‌شان هدایت، و پایه‌های زندگی را محکم‌تر می‌کند.^۳

۴. معنابخشی به زندگی

پوچی و بی‌هدفی، زمینه‌ساز ایجاد بسیاری از اضطراب‌ها و نگرانی‌ها در زندگی خانوادگی است. افرادی که حیات را به ابزار و پدیده‌های مادی و طبیعی منحصر می‌دانند، در مواجهه با مشکلات در زندگی خود به ناامیدی و یأس خواهند رسید. در مقابل افرادی که به دلیل اعتقاد به زندگی اخروی، زندگی دنیوی را به عنوان جزئی از مجموع هستی خود می‌دانند؛ در مقام ارزیابی از زندگی دارای اهداف عالی و پایداری هستند. آنان زندگی در این جهان را گذرا و مقدمه زندگی در جهان باقی می‌دانند؛ از این رو در زندگی دنیوی به گونه‌ای عمل می‌کنند که به سعادت اخروی برسند.^۴

مرگ به معنای نیستی و نابودی نیست؛ بلکه حیات واقعی را به دنبال دارد. چنانکه قرآن می‌فرماید: «وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ^۵» و زندگی حقیقی همانا [در] سرای

۱. تحریم: ۶.

۲. محمدباقر مجلسی؛ بحارالانوار؛ ج ۷۶، ص ۳۶۶.

۳. ر.ک: محمد مهدی صفورائی؛ «نقش اعتقادات، بینش‌ها و باورهای دینی در کارآمدی خانواده»؛ ماهنامه معرفت؛ سال بیستم، شماره چهارم، تیر ۱۳۹۲، ص ۵۳-۶۶.

۴. ر.ک: علی احمد پناهی؛ «نقش التزام به آموزه‌های دینی در تربیت و استحکام خانواده»؛ معرفت اخلاقی؛ سال اول، شماره دوم، بهار ۱۳۸۹، ص ۷۷ - ۸۵.

۵. عنکبوت: ۶۴.

آخرت است». انسانی که چنین باوری دارد، مرگ را تهدیدی برای از دست رفتن فرصت‌ها می‌داند و می‌کوشد با بهره‌داری مفید از زمان و نعمت‌هایی دارد، توشه‌ای در خور آن زندگی ابدی فراهم کند. خود را درگیر زر و زیور این دنیای فانی و آروزهای دور و دراز نمی‌کند و از زشتی‌ها و بدی‌ها دوری می‌کند؛ زیرا می‌داند زندگی دنیوی، مقدمه‌ای برای زندگی جاوید اخروی است و نعمت‌های این دنیا مانند فرزند و مال و ... وسیله‌هایی برای آزمایش او هستند؛ چنانکه قرآن می‌فرماید: «إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ»^۱ اموال شما و فرزندانان صرفاً [وسیله] آزمایش [شما]‌یند و خداست که نزد او پاداشی بزرگ است». امیرالمؤمنین علیه السلام فرموده است: «لَا وَجَعَ أَوْجَعُ لِلْقُلُوبِ مِنَ الذُّنُوبِ، وَلَا خَوْفَ أَشَدَّ مِنَ الْمَوْتِ، وَكَفَى بِمَا سَلَفَ تَفَكُّرًا وَكَفَى بِالْمَوْتِ وَاعِظًا»^۲ دردی برای قلوب دردناک‌تر از گناهان نیست و ترسی سخت‌تر از ترس برای مرگ نیست و گذشته برای عبرت گرفتن کافی است و مرگ برای اندرز دادن، بس است».

۵. تربیت فرزندان

خانواده، بستر انتقال ارزش‌های دینی، آموزه‌های اعتقادی و محل رشد و تکامل انسان است و شرایط حاکم بر آن، در فعلیت یافتن استعدادهای اعضا نقش اساسی دارد. والدین همان‌گونه که مسئول بزرگ کردن فرزندان و تأمین نیازهای معیشتی و زیستی و اجتماعی آن‌ها هستند، مسئولیت تربیت معنوی و فرهنگی آن‌ها را نیز بر عهده دارند. آشناسازی فرزندان با زندگی ابدی، به‌ویژه صحنه‌های زیبای بهشت و باغ‌ها و چشمه‌سارهای آن، آن‌ها را به دنیای دیگر علاقمند می‌کند. یاد معاد، محرک نیرومندی است که فرزندان را نه تنها به سوی ارزش‌های انسانی هدایت می‌کند؛ بلکه استعدادهای آن‌ها را برای بهسازی و آبادی زندگی دنیوی و اخروی بیش از پیش به کار می‌اندازد. امام علی علیه السلام نیز در سفارشی به فرزندش امام حسن علیه السلام می‌فرماید: «يَا بُنَيَّ قَصِّرِ الْأَمَلَ وَادْكُرِ الْمَوْتَ وَارْهَدْ فِي الدُّنْيَا فَإِنَّكَ رَهِيْنٌ مَوْتٍ وَغَرَضٌ بَلَاءٍ وَطَرِيحٌ سُقْمٍ»^۳

۱. تغابن: ۱۵.

۲. محمد بن یعقوب کلینی؛ *الکافی*؛ ج ۲، ص ۲۷۵.

۳. مسعود بن عیسی ابی‌فراس؛ *مجموعه ورام*؛ ج ۲، ص ۱۷۸.

فرزندم! آرزوهایت را کم کن و به یاد مرگ باش و در دنیا زهد و پارسایی پیشه کن؛ زیرا تو گروگان مرگ و آماج گرفتاری‌ها و زمین خورده بیماری‌ها هستی».

فرزندان خانواده معادباور، دنیا را وسیله‌ای برای رسیدن به اهداف والای انسانی و زندگی جاوید قرار می‌دهند، در برابر خواهش‌های نفسانی استقامت می‌ورزند، در برابر حوادث و مشکلات با شهامت و شجاعت ایستادگی می‌کنند، در برابر لحظه‌های زندگی و اعمال خود احساس مسئولیت می‌کنند و هیچ‌گاه مأیوس و ناامید نمی‌شوند؛ زیرا می‌دانند که هیچ‌یک از اعمال نیک‌شان از صفحه هستی پاک نمی‌شود و مصائب و ناکامی‌هایشان در این دنیا بی‌پاسخ نخواهد ماند. با والدین خود با احترام رفتار می‌کنند و هماهنگ با ایشان، استعدادهای خود را به فعلیت می‌رسانند.^۱

۶. رعایت اعتدال در معیشت

معادباوری در رویکرد اقتصادی خانواده نیز تأثیر دارد. افراد خانواده معادباور، به بهانه مالکیت اموال و دارایی‌های خود، آن را به هر نحوی در جهت تأمین لذت‌های شخصی به کار نمی‌گیرند.^۲ در واقع اعتقاد به حسابرسی در قیامت، مانع مصرف بی‌رویه و اسراف در استفاده از منابع اقتصادی خانواده می‌شود. در چنین خانواده‌ای مسائلی مانند چشم و هم‌چشمی، عادات اقتصادی مضر و سنت‌های غلط مالی وجود ندارد. دوری از زیاده‌خواهی و داشتن نگرشی اعتدالی در زندگی و نیز انفاق در راه خدا، از دیگر آثار اعتقاد به معاد در عرصه اقتصاد است که هر کدام از این امور در سعادت‌مندی و ایجاد خوشبختی و آسودگی روانی در زندگی خانوادگی، دارای اهمیت فراوان هستند.^۳

امام خمینی علیه السلام نمونه بارز رعایت اعتدال در معیشت و پرهیز از اسراف بود. در نقلی آمده است: «روزی یکی از اعضای خانواده امام علیه السلام سیبی را که نصف آن خراب شده

۱. ر.ک: تحریم: ۱۱؛ مؤمن: ۳۹؛ هود: ۸۴؛ طه: ۱۵؛ لقمان: ۱۶؛ محمدتقی مصباح؛ فلسفه تعلیم و تربیت؛ ص ۱۷۵-۱۸۰.

۲. ر.ک: محمد گریوانی؛ «نقش فرجام‌اندیشی در کارآمدی اقتصادی»؛ ماهنامه معارف؛ شماره ۱۱۱، دی و بهمن ۱۳۹۴، ص ۹ و ۱۰.

۳. ر.ک: علی‌اکبر مظاهری؛ فرهنگ خانواده؛ ص ۱۶۶-۱۶۰.

بود، داخل سطل زباله انداخته بود. حضرت امام علیه السلام آن صحنه را دید و با ناراحتی به آن فرد گفت: چرا این نعمت خدا را می‌گذارید خراب شود؟ چرا همه آن را مصرف نمی‌کنید؟^۱

۷. امنیت روانی و کنترل غرایز

غرایز، از مهم‌ترین موهبت‌های الهی به آدمی و منشأ تحرک و فعالیت اوست؛ اما آزادی بی‌قید و شرط غرایز و پیروی کورکورانه از آن‌ها، مانع تعالی معنوی آدمی می‌شود. از این روست که خداوند گوهر گرانبهای عقل را به آدمی عطا کرده تا به وسیله آن، غرایز افسار گسیخته را کنترل کند؛ اما گاه عقل در مقابله با غرایز ضعیف می‌شود و به فرمایش امام علی علیه السلام «شهوته‌ها، پرده خرد را می‌درند»^۲. باور به معاد، می‌تواند عقل را از اسارت هواهای نفسانی رهایی بخشد و آدمی را در رهبری و کنترل غرایز خویش موفق کند. مرحوم شیخ رجبعلی خیاط در پرتو اعتقاد به معاد بود که همچون حضرت یوسف علیه السلام هنگامی که در دام گناه قرار گرفت، از آن اجتناب کرد و به خدا گفت: «خدایا! من این گناه را برای رضای تو ترک می‌کنم، تو نیز مرا برای خودت تربیت کن»^۳.

اعتقاد به معاد و جهان پس از مرگ، با تقویت انگیزه اطاعت از حق و جلب رضای خدا سبب می‌شود اعضای خانواده با کنترل رفتار خویش و صبوری در برابر ناهمواری‌های زندگی، به دیگر افراد ظلم نکنند و با گذشت و فداکاری، فضای خانواده را سرشار از آرامش کنند. هر چه تقید به شریعت بیشتر باشد، روابط خانوادگی استحکام بیشتری خواهد داشت؛ زیرا هر یک از اعضای خانواده با کنترل غرایزی همچون خشم، خودکامگی و خودپسندی، ریاست‌طلبی، مالدوستی و توجه نکردن به حقوق دیگران، تعالی و رشد خانواده را در زمینه دستیابی به کمالات انسانی رقم می‌زنند.^۴

۱. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام؛ *خاطرات خادمان و پاسداران امام خمینی علیه السلام*؛ ص ۱۳.

۲. محمد بن حسین شریف الرضی؛ *نهج البلاغه*؛ خطبه ۱۰۹، ص ۱۶۰.

۳. نرگس علی‌مردانی؛ *زلزال حکمت*؛ ص ۲۹.

۴. ر.ک: سوسن کشاورز و محسن زهری؛ «ماهیت، اهداف، اصول و روش‌های معادباوری در تربیت اسلامی مبتنی بر آیات قرآن کریم»؛ *دوفصلنامه علمی پژوهشی تربیت اسلامی*؛ شماره نوزدهم، پاییز و زمستان ۱۳۹۳، ص ۱۵۶-۱۳۹.

۸. تقویت عفت و حیا در پرتو معادباوری

یکی از سوغات فرهنگ منحط غربی که به وسیله رسانه‌های پرطمطراق به خورد جوامع مختلف بشری داده می‌شود، برهنگی و ترویج عمدی فساد اخلاقی است. در مسیر این هدف، راه شیطانی کسب محبوبیت به‌ویژه برای زنان و دختران، ارائه زیبایی‌های جسمی‌شان به دیگران است. این افراد که برای اشباع نیازهای روحی خود، راه اشتباهی را انتخاب کرده‌اند؛ نمی‌دانند که احساس شخصیت و ارزشمندی که به واسطه توکل بر خداوند و معادباوری در تمام کارها به وجود می‌آید، برتر از هر گونه مشابه آن است.

اعتقاد به فانی بودن دنیا و باقی بودن ذات خدا^۱ و نیز اعتقاد به مقدمه بودن زندگی دنیوی برای زندگی همیشه جاوید آخرت، به انسان نیرو و اعتماد بی‌نهایتی می‌دهد و موجب می‌شود تا انسان به جای دل بستن به زندگی دنیوی و نعماتی که در این دنیا در اختیار دارد، آن‌ها را وسیله توشه‌گیری برای آخرت قرار دهد و با اطاعت از دستورات الهی، سعادت اخروی خود را تضمین کند.

نتیجه‌گیری

اعتقاد به معاد، کارکرد بی‌بدیلی در معنادهی و استحکام زندگی خانوادگی دارد و خانواده را متوجه اهداف پایداری می‌کند که موجب پیوند بیشتر اعضای خانواده می‌شود. از همین روست که خانواده‌های برخوردار از این باور با وجود مشکلات شدید، همواره از یکدیگر حمایت عاطفی می‌کنند و در زندگی احساس رضایت‌بخشی دارند. آنان در مقابل یکدیگر احساس مسئولیت می‌کنند، به ادای وظایف و مسئولیت‌های خود پایبندند و از رفتارهای ناسالم پرهیز می‌کنند. چنین خانواده‌ای در مقابل تندباد مشکلات و سختی‌ها، به سهولت از پا در نمی‌آید و برای رسیدن به هدف غایی و تعالی خود، از هیچ تلاشی فروگذاری نمی‌کند.

فهرست منابع

کتاب

۱. حر عاملی، محمدبن حسن؛ وسائل الشیعه؛ چاپ اول، قم: مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام، ۱۴۰۹ق.

۲. دلشاد تهرانی، مصطفی؛ سبک زندگی نبوی: حقوق‌مداری در خانواده؛ چاپ اول تهران: دریا، ۱۳۹۵ش.
۳. شریعتی، سید صدرالدین؛ خانواده پایدار از دیدگاه قرآن و سنت؛ چاپ اول تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۹۵ش.
۴. شریف الرضی، محمد بن حسین؛ نهج البلاغه؛ تصحیح صبحی صالح؛ چاپ اول قم: هجرت، ۱۴۱۴ق.
۵. طبرسی، فضل بن حسن؛ مجمع البیان؛ تصحیح فضل‌الله یزدی طباطبایی و هاشم رسولی؛ چاپ سوم، تهران: ناصرخسرو، ۱۳۷۲ش.
۶. علیمردانی، نرگس؛ زلال حکمت؛ تهران: نشر وزرا، ۱۳۹۰ش.
۷. کلینی، محمد بن یعقوب؛ الکافی؛ تصحیح علی اکبر غفاری و محمد آخوندی؛ چاپ چهارم، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ق.
۸. لثی واسطی، علی بن محمد؛ عیون الحکم و المواعظ؛ تصحیح حسین حسینی بیرجندی؛ چاپ اول قم: دارالحديث، ۱۳۷۶ش.
۹. مجلسی، محمدباقر؛ بحارالانوار؛ چاپ دوم، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.
۱۰. مصباح، محمدتقی؛ فلسفه تعلیم و تربیت؛ چاپ دوم، تهران: مؤسسه فرهنگی مدرسه برهان، ۱۳۹۱ش.
۱۱. مظاهری، علی‌اکبر؛ فرهنگ خانواده؛ چاپ دوم، قم: نورالزهرا، ۱۳۹۳ش.
۱۲. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام؛ خاطرات خادمان و پاسداران امام خمینی علیه السلام؛ تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام، ۱۳۸۷ش.
۱۳. ورام بن ابی‌فراس، مسعود بن عیسی؛ مجموعه ورام؛ ترجمه محمدرضا عطایی؛ چاپ اول مشهد: بنیاد پژوهش‌های آستان قدس رضوی، ۱۳۶۹ش.

مقالات

۱. پناهی، علی احمد؛ «نقش التزام به آموزه‌های دینی در تربیت و استحکام خانواده»؛ معرفت اخلاقی؛ سال اول شماره دوم، بهار ۱۳۸۹، ص ۷۷-۸۵.
۲. کشاورز، سوسن و حسن زهری؛ «ماهیت، اهداف، اصول و روش‌های معادباوری در

- تربیت اسلامی مبتنی بر آیات قرآن کریم»؛ دوفصلنامه علمی پژوهشی تربیت اسلامی؛ شماره نوزدهم، پاییز و زمستان ۱۳۹۳، ص ۱۵۶-۱۳۹.
۳. گریوانی، محمد؛ «نقش فرجام‌اندیشی در کارآمدی اقتصادی»؛ ماهنامه معارف؛ شماره ۱۱۱، دی و بهمن ۱۳۹۴، ص ۹ و ۱۰.